

dr. Búza László, dr. Ottlik László, dr. Martonyi János és dr. Bónis György egyetemi tanárok vettek részt.

A szakosztályi munkaterv további pontjai már csak az 1943. évben valósulhatnak meg.

Jelentésünk szíves tudomásulvételét kérve, maradunk a t. Elnökségnek

Kolozsvár, 1943. január 21.

kiváló tisztelettel

Dr. Balogh Artúr
elnök

Dr. Martonyi János
titkár

Jelentés
az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtárának
1942. évi munkálatairól

1942. július 1-én neveztettem ki az Egyetemi és az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára igazgatójává, s midőn most hat hónapos igazgatói működésem után számot akarok adni könyvtárunk egy évi munkálatairól — a negyedik éve zajló második világháború rettenetes szimfóniája közepette, mikor hazánk és nemzetünk léte, vagy nemléte forog kockán, nagyfokú elfogódottság vesz erőt rajtam. Lelkiismeretem nyugtalankodik, agyam a kérdések tömkelegét sorakoztatja fel, vajjon teljesítjük-e híven kötelességünket, megteszünk-e mindent és úgy cselekszünk-e mindenben, ahogy a nemzet anyagi és szellemi kultúráját védő katonáink érdeke megkívánja? Helyesen sáfarkodunk-e a reánk bízott javakkal, nem túlságosan sok-e az az anyagi erő, amelyet a mai rendkívüli körülmények között művelődésünk fenntartása és továbbfejlesztése érdekében felhasználunk?

A föld csaknem összes népeinek ez a világtörténelemben soha nem látott gigantikus küzdelme a legvégsőkig igénybe veszi a nemzetek és az egyének teljesítőképességét. Ki fog hát győzni ebben a küzdelemben? — Az, akinek a teljesítőképessége nagyobb. A teljesítőképesség nagyságát pedig az egyén felkészültsége, kultúrája dönti el. A háborút viselő országnak tehát éppen oly fontos feladata a kultúra művelése és fenntartása, mint a gyilkoló fegyverek gyártása. A fegyver a háború pusztító géniusza, általa győzünk vagy pusztulunk, de a kultúra, a szellem kultúrája általa sem semmisíthető meg. Ez lesz egyedüli értékünk, mely a világegészből megmarad. Érdemes és szükséges tehát a fegyverek dübörgése között a legnagyobb áldozatot hozni meg érte.

Hálával és tiszteletteljes elismeréssel adózom a Tisztelt Közgyűlés előtt elődömnök, *dr. Valentiny Antal*nak, akinek szolgálati idejének betöltése miatt, 1942. július 1-én, munkabírásának teljességében nyugalomba kellett vonulnia. *Dr. Valentiny Antal* egész munkás életét ennek az intézménynek szentelte. Fáradtságot, munkát, sőt egészségét sem kímélve, az idegen uralom legnehezebb éveiben is kitarzott és harcolt könyvtárunk magyar érdekeiért s ezáltal lehetővé tette, hogy az a szellem, melyet ebben az intézményben régi, nagynevű igazgatóink honosítottak meg, észrevétlenül és önkéntelenül átlántálódott a tőlünk idegen lelkekbe is.

Igazgatóságának rövid két éve a könyvtár történetének legnehezebb időszaka volt. Ő azonban terjedelmes ismeretével, nagy tapasztalatával, bölcs intézkedéseivel újjászervezte a könyvtárt és pezsgő életbe lendítette munkálatait. Adja Isten, hogy erőben, egészségben még sokáig szemlélhesse fáradozásának eredményét.

A könyvtár elmúlt éve egyébként az örvendetes gyarapodás és a szorgalmas munka jegyében folyt le.

Legjelentősebb gyarapodásunkat természetesen a budapesti királyi ügyészség köteles példányai képezték (l. 1. sz. mell.). Ennek az anyagnak átvételére és lehozatalára vitéz Balogh Ignác könyvtárnokot és Györbiró Jenő múzeumi könyvtári gyakornokot küldtem ki Budapestre. Három heti munkával 66 ládába csomagolták az egy év alatt felgyűlt könyv-, folyóirat- és hírlapanyagot.

A nyomtatványok nagyarányú gyarapodását a mellékletben feltüntetett magas szám (23.343 kötet) csak jellemzi, de nem mutatja ki teljesen, mert bármilyen szépszámú is személyzetünk és bármennyire fokozzuk is teljesítményünket, a beözönlő örvendetes gyarapodást és minden téren feltorlódott munkát mégsem tudjuk óhajunk szerint elvégezni. Így a tavaly leszállított 96 ládányi kötelepéldány-anyagot sem dolgozhattuk még fel teljesen, az idej anyag pedig érintetlenül áll. Tárvizsgáló bizottságunk bizonyára meg fogja tenni erre vonatkozó jelentését.

Folyóiratállományunk ez évben szintén igen örvendetes javult. A megszállás ideje alatt, míg a magyar könyvállomány alig mutatott némi gyarapodást, a folyóiratok a külföldi tudományos intézetekkel folytatott csereviszony következtében szépen gyarapodtak. Természetesen csak Nagy-Magyarország határain túlról jöttek cserepéldányok, a megszállt területekről nagyon kevés, vagy éppen semmi. Ennek következtében előállott nagy hiányokat pótolni kellene, hogy meglegyen a folytatólágosság a megszállás előtti és utáni idők között. Az így előállott hiány kis része kiegészült ugyan a visszacsatolás örömeire indított nagy könyvajándékozási mozgalom útján, de sajnos, a külföldi folyóiratokban keletkezett nagy hiányokat még mindig nem lehetett pótolni a fennálló nehéz gazdasági és politikai viszonyok miatt. Annyi azonban mégis elérhető volt, hogy a legfontosabbak közül azokat, amelyeket a táruk működése feltétlenül megkívánt, megrendeltük és így ezideig 152 évfolyammal gyarapítottuk meglévő állományunkat.

Megvan minden reményünk arra, hogy az a lelkesedés, amellyel Egyesületünk ügyét az érdeklődők nagy serege eddig is magáévá tette, nemhogy lankadna, hanem ezután még nagyobb méreteket ölt s gazdag ajándékozásban jut majd kifejezésre.

A csereviszony útján beérkezett évfolyamok száma alig mutat valamelyes gyarapodást a megszállás alatti időkéivel szemben. Ennek az a magyarázata, hogy a háború következtében el vagyunk zárva sok olyan országtól, amelynek intézeteivel csereviszonyt folytattunk. Az a gyarapodásbeli különbség, amely mégis előállott, a hazai intézetekkel fennálló viszonyunknak köszönhető, s ez fenntartja némileg a régi egyensúlyt. Reméljük, hogy a háború megszűntével gyarapodási kimutatásunkban ez a szám is tekintélyesen megnövekszik.

Hírlapgyűjteményünk a köteles példányokon kívül más eredetű anyag-

gal alig gyarapodott. Mindössze három évfolyamot tesz ki az ajándékozás útján kapott hírlapszaporulat; ez mindamellet, hogy igen szerény szám, mégis igen szép eredmény, ismerve a magánosokhoz befutó hírlapok szomorú sorsát.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum és a Kolozsvári Ferenc József-Tudományegyetem Könyvtárának térképtára a román könyvtárvezetés valóságos mostohagyermeké volt. Nemesak a régi, főleg magyar vonatkozású anyagot tette tervszerűen megközelíthetetlené, hanem még az általa beszerzett román térképanyagot sem dolgoztatta fel a kellő időben. Ezenfelül a térképtár anyaga a sok költöztetés következtében is sokat szenvedett.

A térképtár tisztviselőinek jó félesztendő munkája eredményeképpen az értékes térképanyag most már zökkenésmentesen állhat a közönség rendelkezésére. A Gazdasági Hivatal jóvoltából 1942. szeptemberére sikerült az eredeti állapotukban hasznavehetetlen, túlméretezett szekrényeket olyan mértékben átalakítani, hogy az atlasz-anyagot bennük hozzáférhető módon lehessen tárolni.

Szükségesnek tartottam a teljes térképtári anyag számbavételét; ez a következő adatokat eredményezte:

1. a) régi fölappal bíró térképek	3292 drb.
b) új fölappal ellátott térképek	2686 „
	<hr/>
	Összesen: 5978 drb.

Megállapított hiányok, melyek minden jel szerint a román uralom alatt, ezen belül 1940 szeptemberében keletkezettek:

2. a) katonai térképek (Spezialkarte)	745 drb.
b) Kolozsvárt vagy környékét ábrázoló térképek	3 „
c) Ó-Romániára vonatkozó térképek	2 „
d) Magyarországra vonatkozó térképek és atlaszok a XVIII—XIX. századból	24 „
e) Külföldi vonatkozású, jórészt XVIII. és XIX. századbeli térképek, köztük Ortelius Teatro del Mondo-ja és Montan Peter Geographiája a XVII. századból (térképek és atlaszok)	13 „
	<hr/>
	Összesen: 797 drb.

Gyarapodási mellékletünk kimutatásából hiányzik az ügyészégi köteles térképanyag adata, mely előreláthatólag számottevő lesz, sajnos, azonban az előbb említett okok miatt eddig nem kerülhetett feldolgozásra.

A kézírattár anyagának feldolgozásában az elmúlt évben kevés történhetett, tekintettel arra, hogy annak kezelője, aki egyúttal a könyvtár műzeális jellegű külön gyűjteményeinek (az Ósnyomtatványtárnak, Régi Magyar Könyvtárnak és Díszművek tárnak) is vezetője, ez utóbbi gyűjtemények rendezésével volt túlnyomóan elfoglalva. A hatalomváltozás után a tisztviselői kinevezések késlekedése miatt a kézírattár csak 1941 őszén

kezdhetette meg működését. Első feladat volt mindenekelőtt a kéziratár anyagának a rendelkezésre álló, régi leltárak szerinti számszerű átvétele és a hiányok megállapítása. A véglegesen elkészített hiányjegyzékből megállapítható, hogy a kéziratárból a román uralom idején aránylag nagyon kevés kézirat veszett el, mindössze 13 darab; az év folyamán számos, elveszettnek hitt kézirat elő is került. A kéziratár a múlt naptári év elején annyira rendezett állapotban volt, hogy a kutatók számára teljes egészében rendelkezésre állhatott. Az 1942. naptári évben 35 kutató 497 kéziratot használt.

Újabb anyaggal a kéziratár az elmúlt évben csak igen kis mértékben gyarapodott. A gyarapodás mindössze 34 kézirat 37 kötetben; ennek fele ajándékozás, fele vétel útján szereztetett be.

Az év utolsó hónapjaiban a kéziratár végleges újjárendezése is megkezdődött már s most van folyamatban. A kéziratár és levéltár gyűjtési körének mindezeidig nem volt kellő elvszerűséggel megállapított határmegyéje, innét eredt az, hogy az idők folyamán igen nagyszámú olyan kézirat helyeztetett el az eredetileg a levéltárból kialakult és kivált kéziratárba, amelyek természetüknél és jellegüknél fogva inkább a levéltárba valók. A kéziratár újjárendezése előtt mindenekelőtt ezt a nagyszámú, oda nem tartozó anyagot ki kellett választani; ez a levéltárral közös egyetértésben meg is történt. Közel öt és félszáz kéziratot vezetünk ki a kéziratár leltárából és adtuk át véglegesen a levéltárnak további megőrzés végett. Ezek között voltak a még teljesen leltározatlan és eddig szintén a kéziratárban őrzött régi céhiratok is.

A további legfontosabb teendője és feladata a kéziratárnak a kézirati anyag korszerű és a tudományos kutatás szempontjainak megfelelő, új leíró katalógusának elkészítése és tudományszakok szerinti nyomtatásban való kiadása. Ez a munka is megindult s a filozófia körébe vágó kéziratok új részletesen leíró katalógusa nagyjából már el is készült.

Gyászjelentéseink gyarapodásának kimutatásában nem szerepel a köteles anyag és az az 1762 darab, mely a román megszállás köteles anyagában gyűlt össze és így az egyetem tulajdonát képezi. Most van folyamatban az eljárás, mely ezt az anyagot a Múzeum Könyvtára tulajdonába fogja juttatni.

Beszámolómnak beszélő adatait tulajdonképpen az idecsatolt kimutatókban kell keresni. A könyvtár életéről és egy évi munkásságáról a hiteles statisztika szólhat legrészletesebben és leghívebben.

Hálás köszönetemet fejezem ki közönségünknek, mely könyvtárunkat szeretetével kísérte, továbbá a könyvtár tisztviselőkarának és egész személyzetének, mely e súlyos időben fokozódó buzgalommal és állandó szeretettel látta el egész munkabírását igénybe vevő teendőit.

Kérem a Tisztelt Közgyűlést, szíveskedjék jelentésemet jóindulattal tudomásul venni.

Kolozsvár, 1943. január 26-án.

Dr. Herepey Árpád
igazgató

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtárának 1942. évi ajándékozái.

Könyv-adományozók: Alsó László 1, Bándy Vilmos 1, Bányai János 4 (7)*, Bányay Piroska 1, gr. Bethlen Györgyné 20, dr. Bónis György 1, br. Bornemissza Adél 8, Boros Jenő 3, dr. Buzássy Lajos 1, Csipkés Pál 1, dr. Csizmadia Andor 1, Daán Miklósné 1, Eröss Árpád 1, özv. Ferenczi Miklósné 2, dr. Ferenczi Sándor 2, dr. Fugulyán Kata 1, Gámentzy Gerő 1, Generzich-Szombathelyi család 31, Gyallay Domokos 1, dr. Gyalui Farkas 1, dr. Gyulai Zoltán 1, dr. Havas József 1, dr. Hóman Bálint 1, P. Horváth Emil 1 (4), dr. Jakó Zsigmond 2, dr. Jancsó Elemér 6, Jámbor Sári 1, Jóos Imre 1, br. Jósika család 2 (3), Ismeretlen ajándékozó 36, Kádár Géza 26 (28), Kádár István 2, Kelemen Lajos 79 (128), Kiss Andor 1, dr. H. Kiss Géza 1, Kölönte Géza 1, Kovács Ernő 1, dr. Kovács István 3, Monoki István 19 (30), Morvay Zoltán 3 (3), dr. Orient Gyula 2, dr. Orosz Gábor 1, Orth Győző 39 (169), Póka-falvy-Becsky család 1, Radó Polycarp 1, Raffay Gábor 3, dr. Roska Márton 20 (24), K. Sebestyén József 1, Seress Miklós 4, Szabó István 1, dr. Szabó T. Attila 54 (55), Tóth Kálmán 1, Tulics Kálmán 1, dr. Valentiny Antal 1, Virág Sándor 47, Zsögön Egon 8 (9), Egyetem Barátainak Köre, Kolozsvár 2 (10), Első Magyar Általános Biztosító, Bp. 1, Erdélyi Múzeum-Egyesület Titkársága, Kolozsvár 38, Erdélyi Múzeum Szerkesztősége, Kolozsvár 19, Erdélyi Szépművés Céh, Kolozsvár 3, Erdélyi Tudományok Intézete, Kolozsvár 1, Ferenc József-Tudományegyetem 1, Fővárosi Könyvtár, Bp. 6 (7), Gutenberg Nyomdász Egyesület, Kolozsvár 9 (13), Ifjú Erdély Szerkesztősége, Kolozsvár 47, Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége, Bp. 7, Magyar Királyi Országos Levéltár, Bp. 2, Magyar Nyelvtudományi Intézet, Kolozsvár 7, Magyar Nyelvtudományi Szeminárium, Debrecen 1 (3), Magyar Történelmi Társulat, Bp. 1, Magyar Tudományos Akadémia, Bp. 21 (32), Majláth-Kör, Kolozsvár 4, Minerva Nyomda Rt., Kolozsvár 1, Műemlékek Országos Bizottsága, Bp. 1, Országos Bibl. Központ, Bp. 34, Pázmány Péter-Tudományegyetem, Bp. 1, Polgármesteri Hivatal, Szamosújvár 1, II. Rákóczy György-gimnázium, Dés 3, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy 43 (44), Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Bp. 12 (25), Takarékpénztár, Kézdivásárhely 1, Tisza István-Tudományegyetem, Debrecen 38 (42), Unitárius Püspökség, Kolozsvár 1, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Bp. 1. — *Folyóirat- és hírlap-adományozók:* Bányay János 1, dr. Ferenczi Sándor 2, Györbíró Jenő 1, dr. Györffy István 1 (2), Kádár Géza 20, Kelemen Lajos 1, Orth Győző 22, Pilisy Aladár 16, dr. Roska Márton 1, dr. Róth Jenő 5, dr. Szabó T. Attila 7, Tulics Kálmán 1, Erdélyi Múzeum Titkársága, Kolozsvár 37, Erdélyi Múzeum Szerkesztősége, Kolozsvár 1 (18), Fővárosi Könyvtár, Bp. 2, Központi Statisztikai Hivatal, Bp. 2, Magyar Földrajzi Társaság, Bp. 2, Magyar Királyi Országos Levéltár, Bp. 17, Magyar Népegészségügyi Szemle, Marosvásárhely 1, Magyar Tudományos Akadémia, Bp. 1 (20), Magyar Zenei Szemle Kiadóhivatala, Kolozsvár 1, Országos Bibl. Központ, Bp. 3, Pásztortűz Kiadóhivatala, Kolozsvár 1, Székesfővárosi Statisztikai Hivatal, Bp. 64, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Bp. 1. — *Ösnyomtatvány-adományozó:* Kelemen Lajos 1. — *Aprónyomtatvány-adományozók:* gr. Bethlen Györgyné 49, br. Bornemissza Adél 84, özv. Ferenczi Miklósné 104, dr. Ferenczi Sándor 5, dr. Fugulyán Kata 1, Gámentzy Gerő 2, Generzich-Szombathelyi család 120, Gönczi Lajos 377, dr. Györffy István 1, dr. Jakó Zsigmond 11, özv. br. Jósika Samuné 464, Ismeretlen ajándékozó 4, Kelemen Lajos 87, özv. Kővári Arturné 7, dr. Kristóf György 20, Orlea Mária 7, Orth Győző 4, dr. Pataki Ernő 12, Siménfalvy Györgyné 187, Szabó Károly 26, dr. K. Szentkirályi Ákos 89, Ug-

* A számok az adományozott művek számát, a ()-be tett számok pedig azt jelzik, hogy hány kötetet tesz ki az ajándék.

ron István 837, Zathureczky Károly 41. — *Térkép-adományozók*: dr. Roska Márton 2, Tóth Kálmán 2. — *Kézirat-adományozók*: id. B. Csontos Miklós 2, H. Horváth Sándor 3, Kelemen Lajos 8, R. Kiss István 1, Komáromi József 1, dr. Sajó Géza 4 (6).

Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1942. évi működéséről*

Míg az elmúlt esztendő feladata a gyűjtemény jelenlegi állapotának gondos áttanulmányozása alapján a teendők számbavétele s sorrendjük meghatározása, egyszóval a Levéltár munkatervének az új körülmények követelményeivel való összeegyeztetése volt, a most lezáródó év kötelessége a kijelölt célok megvalósításának elkezdése lett.

Célkitűzéseink munkálásának személyi feltételei szerencsésen alakultak. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium bölcs belátása ugyanis azzal, hogy *Kelemen Lajos* főigazgatót július 1-én történt nyugdíjbavonulása után továbbra is megbízta az ügyek vezetésével, biztosította az elkezdett nagyszabású munkák eredményes folytatásához feltétlenül szükséges egységes irányítást. Az új tisztviselők megismertetése az anyaggal s a levéltárunkint váltakozó részletfeladatokkal továbbra is az ő vállát terheli, de egyben az ő személye a biztosíték a két, néha három évtized óta abbamaradt rendelkezéseknek az előzményekhez szervesen kapcsolódó folytatására is. *Deák Imre dr.* allevéltárnoknak Budapestre, az Országos Széchenyi-Könyvtárba történt áthelyezése után június 1-től kezdve *Entz Géza dr.* könyvtári segédőr és *Keöpeczi Sebestyén József* könyvtári tiszt, heraldikus osztatot be a Könyvtártól a levéltári munkák végzésére. Így tehát a Levéltár személyzete a tavalyi háromról négyre emelkedett.

Mindez azonban még nem tehetné volna lehetővé az alább felsorolt munkák elvégzését, ha az Erdélyi Múzeum-Egyesület napidíjasok alkalmazásának engedélyezésével nem sietett volna segítségünkre. A múlt év novemberében erre a célra kiutalt 1200 pengőt is a folyó esztendőben használhattuk fel. Általában négy-hat, lehetőleg történet szakos tanárjelöltet foglalkoztatunk, hogy munkájuk során az egyetemen tanultakat elmélyítsék, s megbarátkozva a levéltári anyaggal, később az önálló kutatáshoz is kedvet kapjanak. Bár több óradíjas alkalmazása lenne szükséges, a használható munkaerők feltűnően csekély száma megakadályozza a költségvetésünkben nyújtott lehetőségek teljes kihasználását. Ezen a jövőben úgy kívánunk segíteni, hogy óradíjasaink részére az újkori paleográfia köréből fényképmásolat-gyűjteményt állítunk össze, s az alapismeretek elsajátítására rövid tanfolyamot rendezünk. Reméljük, hogy ilyen eszközökkel és állandó gyakorlat révén bizonyos idő múlva sikerül már nagyobb szaktudást igénylő feladataink megoldására munkaerőket kiképezni.

A segédezők tudását figyelembevétel kellett a rendező munka sorrendjét megállapítani. Először tehát a családi levéltárak missiliseit rendezzük át

* *Kelemen Lajos* ny. múzeumi és levéltári főigazgató a levéltár 1942. évi működéséről az itt közreadott jelentést terjesztette a Választmány elé.